

Zar ne bi s našim bratučedima orangutanima bili prilično jednaki? (»Janko Borišlavić«, 5 stoljeća hrv. knjiž., str. 140.)

Bratučed je dakle stilska mogućnost i njemu ima mjesta u književnom jeziku. Isto je tako i s drugim istoznačnim nazivima.

Istovremeno u nekim našim krajevima za ujakova i tetkina sina uobičajen je i naziv rođak. No njegovu porabu u navedenim značenjima ne treba prihvatiti u književnom jeziku, jer se upotrebljava samo pokrajinski i jer se njime općenito označuje srodstvo po krvi. Isto tako u standardnoj uporabi ne treba prihvatiti ni pomodnu posuđenicu kuzen (od franc. cousin) koja prema objašnjenju Bratoljuba Klaića (vidi »Veliki rječnik stranih riječi«, Zagreb, 1974. godine) znači: nećak, bratić, rođak.

Drukčije je s opisnim nazivima brat od strica, brat od tetke, brat od ujaka, koji se katkada upotrebljavaju u razgovornom jeziku, naročito kada se želi pojasniti značenje naziva. Međutim, ovi izričaji ne samo da nisu u skladu s tvorbenim sustavom našega jezika jer su višestlani, a ni značenje im nije precizno, jer je brat od strica također stric, kao što je i brat od ujaka ujak, a brat od tetke može biti i stric i ujak. Iz navedenih razloga ne treba ih upotrebljavati ni u neutralnoj ni u stilskoj uporabi, te ih treba posve odbaciti.

Kad je zbog težnje za jezičnim konformizmom bratić već izgubio svoje temeljno značenje i narušio sustav, to je otvorilo nove mogućnosti nepotrebnog zamjenjivanja rodbinskih naziva. Tako se u novije vrijeme, naročito u govoru građana, nameće sustavno neutralniji nećak, koji zamjenjuje ne samo sestrića nego i sinovca. Budući da ovim širenjem i nećak postaje nepotrebno višeznačan, ni ova zamjena nema opravdanja u književnom jeziku.

Značenjsko širenje bratića obezvrijedilo bi nazive stričević, tetkić, ujčević, a on sam bi postao značenjski preopterećen, a to bi oslabilo njegovu razlikovnost. Napuštanje izvornog značenja omogućilo bi širenje nećaka u novim značenjima. Ove promjene dovele bi do potpunog raspadanja cjelokupnog sustava za ovaj stupanj srodstava, a time i do slab-

ljenja jezične izražajnosti, jer bi se čitav sustav sveo samo na bratića i nećaka. Bilo bi stoga neopravdano i štetno prihvatiti praksu razgovornog jezika i pristati na siromašenje jezičnoga izraza.

Po normativnim načelima jedan pojam — jedna riječ: jedna riječ — jedno značenje, rodbinske odnose ovoga sustava u književnom jeziku treba izricati slijedećim nazivima i značenjima:

sinovac — bratov sin njegovu bratu, svoje stricu

bratić — bratov sin njegovoj sestri, svojoj tetki

nećak — sestrin sin njezinu bratu, svome ujaku

sestrić — sestrin sin njezinoj sestri, svojoj tetki

stričević — stričev sin djeci svoga strica

tetkić — tetkin sin djeci svoje tetke i svoga ujaka

ujčević — ujakov sin djeci očve sestre, svoje tetke

Bratučed i drugi istoznačni nazivi upotrebljavat će se u stilski obilježenom tekstu, a to znači samo s posebnim razlozima. Bratić umjesto stričevića, tetkića i ujčevića, kao i nećak mjesto sestrića i sinovca, mogu se upotrebljavati u razgovornom jeziku, ali u tim značenjima nisu prihvatljivi za književni jezik. Izgrađen književni jezik mora čuvati sustav i njegovati jednoznačnost, a time i jezičnu izražajnost. U normiranju to su vrijednosti kojima treba težiti.

Franjo Tanocki

CJELOVIT TERMINOLOŠKI RJEČNIK

Jedanaest godina nakon izlaska 3. sveska, sada je Hrvatska kršćanska terminologija (HKT) J. Šetke izašla u jednoj knjizi.¹ Ovo

¹ Dr. J. Šetka, Hrvatska kršćanska terminologija: (Prvi dio) Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla, Šibenik, 1940, (Drugi dio) Hrvatski kršćanski termini latinskoga porijekla, Makarska, 1964, (Treći dio) Hrvatski kršćanski termini slavenskoga porijekla, Makarska, 1965. - Hrvatska kršćanska terminologija, II, izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje, Split, 1976.

drugo izdanje HET zavreduje pozornost znanstvene i šire javnosti. Izmijenjeno je, popravljeno i upotpunjeno.

Podjela naziva u tri skupine, odnosno u tri sveska² — prema trostrukim, glavnim vrelima te terminologije: grčkim, latinskim, slavenskim — sada je izostavljena te je tako čitavo djelo preglednije, a upotreba jednostavnija. Sva je grada obrađena jednakim načinom i složena u jedinstven, zajednički abecedni slijed.

U ovo drugo izdanje uneseno je dosta novih naziva, bilo zbog toga što je trebalo stvoriti nazive za nove pojmove ili su stari zamijenjeni novim, boljim i određenijim izrazima.

U uvodu pisac najprije iznosi povijesnu uvjetovanost razvoja hrvatske kršćanske terminologije — ulazak kršćanstva u hrvatski javni i privatni život i zbog kojega nastaju različiti izvori: grčki, latinski i domaći — (staro)slavenski. Neke zanimljive jezične pojave (str. 14) prikazane vrlo kratko, ali naspjelo, pomoći će čitatelju da se lakše snađe u ovoj zamršenoj stvari, i voma je značajno za daljnje prončavajuje kršćanske terminologije u nas. Na kraju uvoda iznesena je metoda obrade (str. 15), koja je ista kao i u 2. i 3. svesku 1. izdanja.

Uz svaki navedeni naziv stavljeno je značenje, etimologija i pismena potvrda iz starijeg i novijeg jezika, osobito djela naših starijih pisaca 18. st. (Dalla Costa, Dobretić, Kadčić i dr.). »U njihovim djelima nalazi se mnogo više kršć. termina nego u djelima drugih pisaca. A donoseći citate iz njihovih djela«, pisac želi rujedno čitaocu pružiti mogućnost da vidi kako su se ti naši stari pisci više od nas trudili da svakome kršć. pojmu dadu hrvatsko ruho« (str. 15).

Uz citate pisaca, kod kojih je naziv potvrđen, označena su i djela u kojima je pojedini termin obrađen šire i s različitim gledišta. Kod riječi koje nemaju pismene potvrde, a pisac zna da su u upotrebi, stavljen je znak Š, a u nekim slučajevima i ime

onoga koji ju je zabilježio, osobito za dijalekatne nazive.

Pojedinim nazivima pisac je stavio povijesna i zemljopisna određenja. Pri tom je kod nekoliko naziva (apostol, evanđelist, đavao, rđjan) netočno označio njihovu povijesnost prema sačuvanim pisanim dokumentima.³

Šetkina je terminologija dijakronijsko leksikografsko djelo s dijalektološkim obilježjem. Sadrži terminologiju raznih razdoblja hrvatskog jezika, i to termine koji postoje u njemu, a imaju kršćansko značenje ili su s tim u svezi. Djelo pruža bogatu građu hrvatske kršćanske terminologije od prvih sačuvanih pisanih dokumenata do suvremene književnosti. Zabilježeni su i dijalekatni nazivi iz raznih hrvatskih krajeva. Tako se uz poznate riječi nalazi i mnoštvo nepoznatih riječi: dijalekatnih ili već zabljenih. Zbog toga djelo pruža obilnu građu našim jezikoslovcima i slavistima uopće.

Pisac je nastojao prikupiti što više naziva iz raznih krajeva. To mu je više uspjelo jedino za dalmatinsko područje (Metković, Imotski, Šibenik, Split, Sinj, Blato na Korčuli), a manje za zapadno hrvatsko primorje. Ostali su krajevi zastupljeni malo ili gotovo nikako.

U ovom djelu nisu obuhvaćeni svi nazivi ovoga terminološkog područja. Nisu obrađeni nazivi sv. mjesta, svetaca, svetkovina, ošim najznačajnijih. Izostavljeni su nazivi različitih kršćanskih pokreta, redovničkih zajednica, hereza ako nemaju neku vezu s hrvatskim narodom. Također nisu obrađeni ni filozofski termini ako nemaju potpunog ili dubljeg odnosa s kršćanskom ideologijom.

Promatrajući Šetkino djelo, teško je odrediti dokle seže njegov interes za pojedine nazive. Tako npr. ima *zaručiti* i *prositi*, a nema *isprositi*, ima *oholost*, a nema *lakomost*, ima *zločinac*, a nema *zločesnik*, *zlobnik*, *zlobnica*, *zloban*, *zlobit*, *zlobiti*, *zlodjelnik*, *zlodjelstvo*, *zlodušje* ..., ima *tška* i *širnica*, a nema *zaoblica*, ima *nadbiskup*,

² Ovakvoj je podjeli uzrok postupno obrađivanje pojedinih glavnih terminskih skupina.

³ Usp. A. A. Akrap, TRAGOVIMA HRVATSKE KRŠĆANSKE TERMINOLOGIJE. Crkva u svijetu, XI (1976), str. 298.

...*arhibiskup, naddakon, ahidakon* ... a ne-
ka *vrhbiskup, vrhubiskup, vrhučakon, vrh-
pup, vrhupop* ... Očito je da su mnoge od
tih riječi trebale ući u terminologiju. To se
većito osjeća kod termina vezanih za po-
jedine običaje.

Uza sve to opseg je rječnika golem i obu-
hvaća preko deset tisuća leksičkih jedinica.
Većina ih je preuzeta iz Akademijina rječ-
nika (oko 7500). Pisac katkada ispravlja i
nadopunjuje AR (usp. s. v. *pokornica, pra-
kanatur, sakrilego, vandelistar, vandelski*).
Uz to je zabilježio oko 2400 naziva kojih AR
nema. Ti su nazivi označeni zvjezdičom.

Obradujući nazive abecednim redom, Šet-
ka je na pojedinim mjestima grupirao više
naziva, često sličnih po nazivu i korišćenu
(npr. *dupler, duplijer, duplir, dupljir; anti-
mens, antimins; apoštolat, apoštolstvo; ti-
tal, tituo; tonsura, tonzura* i sl.). Ovdje se
ne vidi neko određeno pravilo. Ta pojava
često stvara poteškoća i zabunu pri tražen-
ju pojedinih naziva. Zbog toga i zbog veće
preglednosti bilo bi bolje da je svaki naziv
naveden posebno. Kod istoznačnih termina
redovito je šire obrađen onaj koji je češće
u upotrebi, a ostali su upućeni na nj.

U obradi naziva pisac se nije posebno os-
vrtao na glasovne zakone koji vladaju pri
prijelazu grčkih, latinskih i drugih riječi u
hrvatski jezik.⁴

Izvori i literatura obuhvaćaju oko 250 je-
dinića.⁵ Pisac je nastojao upotrijebiti izvo-
re iz različitih razdoblja iz svih naših kra-
jeva. Ipak, slavonska teološka literatura 18.
i 19. st. bila bi zastupljenija i potpunija da
su uz Kanižlića, Reljkovića, još i Katančić,
Pavić, Ajdić. I bosanski pisac Matijević
(17. st.) trebao se naći u literaturi.

Šetka je uspješno započeo obradu hrvat-
ske kršćanske terminologije stavivši je na
znanstveni temelj. I do sada je vrlo mnogo
učinio na tom području. Trebat će ipak još
mnogo truda i vremena za sakupljanje i za
dalju obradu, pogotovu s gledišta suvreme-
nog književnog jezika. Šetkina HKT postala
je osnovni terminološki rječnik kršćanske
terminologije na kojem se trebaju temeljiti
i drugi slični radovi i daljna istraživanja
ovoga područja hrvatskog jezika. Stoga u
hrvatskoj leksikografiji postaje nezaobilaz-
na.⁶

Martin Vidarić

⁴ Usp. J. Šetka, Hrvatska kršćanska ter-
minologija, Prvi dio, Hrvatski kršćanski ter-
minološki rječnik, Zagreb, 1958, str. 25—26.

⁵ U popisu izvora i literature ne nalaze se
na djela koja se u tekstu navode jednom
ili dvaput ni razni časopisi. Ta su djela na-
vedena na određenom mjestu.

* Ovdje treba spomenuti jedan tehnički
nedostatak koji je s lingvističkoga gledišta
krupan. Tiskara nije imala sve potrebne zna-
kove pa akcentuirane riječi nemaju du-
žina niti stsl. imaju *e*, a *jer* i *gor* su zami-
jenjeni istim znakom. Tako su naše i staro-
slavenske riječi grubo osakaćene, a sigurno
je da ima i neutralizacija. Ako se nije mogla
naći bolja tiskara, tada je trebalo naći drugo
tehničko rješenje. Ima ih mnogo kojima se
mogao ukloniti taj krupni nedostatak u inače
dobro opremljenoj knjizi. S. B.

SVI PREZIMENA SR HRVATSKE

Sva prezimena SR HRVATSKE, od *Aaško* do *Žvorc*, našla su se u jednoj knjizi, u *Leksiku prezimena Socijalističke Republike Hrvatske* što su je zajedno izdali Institut za jezik i Nakladni zavod MH u Zagrebu. Višegodišnjim strpljivim i mukotrpnim radom u Institutu za jezik, a uz novčanu pomoć Fonda za naučni rad SRH, ispisana su sva prezimena SRH iz popisa stanovništva 1948. U knjizi su prezimena poredana abecednim redom s podacima koliko prezimenjaka ima u jednom mjestu, kotar u kojem se nalazi to mjesto, koliko obitelji ima to prezime, odnosno koliko samaca bez svoga domaćinstva. Knjizi je dodana kao predgovor studija o jezičnom znaku, onomastici i antroponimiji, a na kraju bogata bibliografija o antroponimiji. Velika lijepa i vrijedna knjiga! I jedinstvena! Rijetke su takve knjige. Ako ovoj uopće ima istovjetne na svijetu, sigurno je da ima malo naroda koji se mogu pohvaliti takvom svojom knjigom. Kakvo obilje podataka za stručnjake mnogih struka, čak i za novinare i pisce! (Sad će moći provjeriti postoji li određeno prezime kad im zatreba izmišljeno.) Dosad smo se služili telefonskim imenicama, a to nije bio pouzdan izvor jer je bio samo slučajan izbor. Knjiga *Leksik prezimena SRH* cjelovito je djelo.

U prosjeku na svakoj strani ima po 90 prezimena, ukupno oko 70000 prezimena. Kako je SRH 1948. imala 3750000 stanovnika, znači da u prosjeku 55 stanovnika ima isto prezime. Stvarnost je dakako drugačija, osobito njezine krajnosti. Ako računamo prema stupcima u knjizi i uzmemo da u jednom stupcu ima prosječno po 2500 stanovnika (kad se u stupcu nađu podaci samo za jedno prezime), onda knjiga pokazuje da više od jednoga stupa, dakle više od 2500 prezimenjaka ima samo 127 prezimena, a to nije mnogo. Prema brojnosti idu ovim redom (broj je u zagradi približan osim za prezimena Novak i Babić):

1. Horvat (20000)
2. Kovačević (13750)
3. Kovačić (12500)

4. Novak (10702)
5. Babić (9809)
6. Marković (9750)
7. Kovač (9625)
- 8—9. Petrović, Popović (9500)
10. Vuković (9000)
11. Pavlović (8250)
- 12—13. Božić, Knežević (7500)
14. Kos (6750)
15. Lončarević (6500)
16. Lončar (6250)
17. Novosel (6000)
- 18—21. Janković, Kolar, Kralj, Živković (5750)
- 22—26. Filipović, Marić, Matić, Novaković, Tomić (5500)
27. Mandić (5250)
- 28—32. Blažević, Bošnjak, Ivančević, Jurković, Pavić (5000)
- 33—34. Vidović, Vučković (4750)
- 35—40. Ivanović, Kolarić, Perković, Posavec, Radić, Varga (4500)
- 41—47. Klarić, Matijević, Pavlić, Šarić, Šoštarić, Štimac, Vukelić (4250)
- 48—57. Horvatić, Jovanović, Jurić, Katić, Lovrić, Lukić, Mlinarić, Pintarić, Stanić, Stanković (4000)
- 58—70. Barić, Bašić, Brkić, Craković, Golubić, Grgić, Herceg, Jakšić, Jelić, Martinović, Mihaljević, Perić, Rukavina (3750)
- 71—80. Matković, Miletić, Milić, Milošević, Petrić, Poljak, Sabo, Sever, Šimić, Vidaković (3500)
- 81—91. Car, Ivanković, Kiš, Klobučar, Lazić, Petković, Radošević, Ružić, Špoljarić, Tot, Turković (3250)
- 92—93. Ban, Grgurić (3125)
- 94—107. Nad, Nemet, Nikolić, Pavičić, Pleša, Sekulić, Šimunović, Tomašić, Vlahević, Vlašić (3000)
- 108—127. Jurišić, Kosanović, Lacković, Medved, Mihalić, Molnar, Ostojčić, Prpić, Savić, Sertić, Starčević, Šimunić, Tomašević, Uzelac, Vuk, Žagar (2750).

S druge strane ima mnogo prezimena samo s jednim stanovnikom: *Aaško*, *Anohin*, *Ant*, *Anta*, *Blagojev*, *Blinić*, *Bondenaić*, *Borisević*, *Firist*, *Firizin*, *Fistić*, *Fistončić*, *Maštela*,